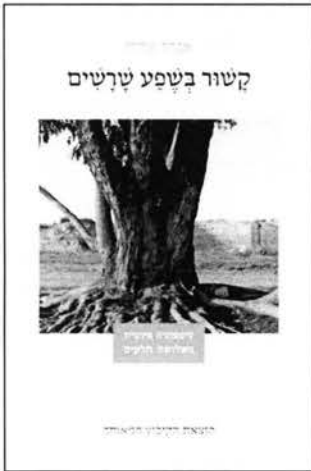

עלולים

ספרי שירה רבים רואים אור כל העת. רבים מהם טובים ויפים. אי אפשר להקיף את כולם, רק לעלול בהם. לכן אדלה מהם, מעת לעת, כמה אבנים טובות, ודווקא מאלה שאינם זוכים לאור הזרקורים.

*

שם הספר, התמונה בשער והטקסט שעל גבו, עלולים להטעות. השם: **קשור בשפע שורשים** - מבחר שישים שנות שירה מאת אנדר אלדן

(הקיבוץ המאוחד 2014); התמונה: גזע עץ עבות, והטקסט: "פואטיקה אורגנילית שבאמצעותה הוא נותן ביטוי מקורי לחיים בנוף הארץ ובמציאות הישראלית אליה הוא קשור בשפע שורשים" - יוצרים את הרושם, כי כוננת "שורשים" שבכותרת היא לשורשי העץ (roots), בעוד שלמעשה כוננתו ברוב השירים היא לשורשי הפועל (verbs) או המילה. כפל משמעות האופייני לכלל שירתו של אלדן.

האמת היא שבשירתו המוקדמת (והיותר מובנת) בספרו הראשון **חושך זורם ופרי** (תש"ך) "שורשים" הם עדיין שורשים במובנם הראשוני, למשל בשיר 'העץ אשר עלה פה מן הסלע' הפותח בצמד שורות: "העץ אשר עלה

פה מן הסלע / בבשרי את שורשיו שלח". כך גם בשירים נוספים מן העת ההיא הכלולים גם בספר זה, גם אם אין עניינם שורשים, כמו למשל השיר 'שירים לאורית' (עמ' 11), שבו השימוש במילים הוא פונקציונלי ולא כחומר לדרוש אותן בריבוי פנים. כל יודע עברית מכיר את העובדה שאותו שורש, למשל, ס.פ.ה, יכול לשמש בריבוי משמעויות: סָפַר, סָפַר, סָפַר, סָפַר וכדומה, עובדה זו מנוצלת בידי אלדן לפיתוח הפואטיקה שלו. ברברים שעל גב הספר כותב על כך העורך פרופ' עוזי שביט: "הפואטיקה הייחודית של שירתו מבוססת על הקשר החידתי שבין הצליל למשמעות", פואטיקה, שלדעת, השתלטה על שירתו המאוחרת ולא תמיד לטובה. הנה דוגמה לשם המחשה מהפתיח של שיר מאוחר רחב שורות (חסר כותרת) מן הספר הנוכחי:

"עטו מְשָׁרְבֵט מֵה שְׁאֲצָבְעוֹתַי שׁוֹתְתוֹת אֶת שְׁשֶׁתָּה תַּחַת הַשָּׁטָה / מול עֵיט מְשׁוֹטֵט קָטָן וְשׁוֹטָה לֹא יִשְׁבִּיתוּ אֶת מְרִיבוֹת הָעֶרְבָה הַזֹּאת" (עמ' 113). שורשים וצלילים הלקוחים מן הפעלים ש.ת.ת. / ש.ת.ה. / ש.ט.ט. / ש.ט.ה. / ש.ב.ת. / ש.ה.ב. הגדיל אלדן לעשות בחלק השני של ספרו שבו כלולה קבוצת שירים (עמ' 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69) בני שני בתים (במקרה אחד שלושה) העשויים אותן מילים ואותיות ושונים זה מזה רק בניקוד ובפיסוק. כאמור, עולה על כולם מבחינה זו שיר אחד 'וצא רע' (עמ' 63) בן שלושה בתים. אני נוטל כדוגמה את חמש המילים הראשונות (שורה וחצי) מראש כל בית.

- בית 1: וְצָא, רַע. מְרָאָה / פְּיוֹם שָׁרְב.
- בית 2: וְצָא, רַע מְרָאָה / פְּיוֹם שָׁרְב...
- בית 3: וְצָא, רַע. מְרָאָה / פְּיוֹם שָׁרְב.

השינויים רבים משנראה תחילה, ולא רק בניקוד השורש רע, אלא גם במילים אחרות וכן בפיסוק, היוצרים וריאציות שונות של אותם עיצורים. כאן צריך לציין כי כותרת המשנה של הספר היא "סימפוזיה פיוטית בשלושה חלקים". נראה כי אלדן בספרו המסכם מכיר במבנה המוסיקלי הזה (צלילי חידתי) של שירתו ומאשר אותו על כל הכרוך בכך מבחינת הקומוניקטיביות שלה.

שויהו אותו עם הגרמנים הנאצים), הוא נתפס יותר בבחינת סמל מיתי של הרע בעולם מקדמת דנא, האויב של ישראל שבכל דור דורה, שאין להתפשר עמו ומצווה להשמידו מאז צאת ישראל מצרים. ("מחה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים", דברים כה ז). בעמלק אין שום צד של זכות (כמו בעמים אחרים ששימשו שוט בידי אלוהים). בשום זמן או מקום ברומן אין העמלקים פונים ליהודה בהצעה לשלום או למשא-ומתן, אפילו לא בהצעת כניעה כמו שעשו הבבלים בחורבן בית ראשון בימי הנביא ירמיהו והמלך צדקיהו. זאת ועוד, לעמלקים אין שום סיבה להציע שלום, כי הם פשוט מנצחים. הם לא מופיעים ככוח היסטורי שמוכן לפשרות (כמו מצרים, ירדן, הפלסטינים), אלא ככוח מיתי, שווה ערך לישראל. אלא שלא ישראל מוחה את זכר עמלק מתחת השמים ברומן, אלא עמלק מוחה את זכר ישראל.

ואמנם התמונות מחורבן ירושלים הן קשות. פליטים ופצועים גודשים את הרחובות. דה, רמטכ"ל הצבא, אחיו הבכור של יהונתן, נפצע אנושות: "במיטה יחידה מוארת בורקו, שכב אחי דה, והיה קטן מאוד. לא היו לו רגליים, רק יד אחת נותרה לו, וכל ראשו היה חרוש... אבוי זה מה שנותר משר הצבא דה, אחי הבכור, בן המלך יהועז". למעשה אפסה כל תקווה גם בלב המלך שתולה את יתבו בנס שבהקרבת בנו התינוק, כאשר ברחבת המקדש כבר מציבים את נשק יום הדין, טילים גרעיניים.

ח.

השאלה, אפוא, מהי המשמעות של הצבת העמלקים כצד המנצח ברומן? האם היא מסמלת את הניצחון העקרונות של הרוע? האם היא מסמלת את הגמול ליהודה החטאה? האם היא מתארת איזה מחזה אפוקליפטי שבו גוג ומגוג נלחמים אלה באלה באינסוף סיבוכים? דומני שבנקודה זו ניתן הרומן מקרקע המציאות ואיננו יכול להציע לנו תובנות מעשיות.

ראוי לציין כי הפלסטינים והערבים כלל אינם נזכרים בו, אלא פעם אחת בסיום. לאחר נפילתו של יהונתן בשבי העמלקים, לאחר שהופרד משאר השבויים, משנודע שהוא "הנסיך רוצח המלך" התינוק נלקח ממנו, מבקר בתאו "אורח" דובר עברית, שבא לבשר לו על עריפת ראשו למחרת היום. אורח זה אומר לו:

"אני רק שליח. שלחו אותי כדי שאדבר אתך בעברית. אמי יהודייה ואבי ישמעלי, כך הצלחתי לחמוק מכל ההשמדות והגירודים. בשבילים אני ערב, ובעיניכם אני יהודי. את אבי גירשתם אחרי האידוי והוא מת מצער בגלות, אבל לי ולאמי הרשיתם להישאר כאן. הנה, עכשיו שוב הגיע תורם לטבח בכס. איך שגלגל מסתובב, מה?" על דבריו אלה כותב יהונתן ביומנו "לא מצאתי לנכון להתנצל. כך הורחקה התודה וכך עשינו" (עמ' 258).

"אורח" זה מסכם את סיפור המעשה כמתבונן מן הצד - "איך שגלגל מסתובב, מה?" - האם זו נקודת המבט של המחבר? מעשי ההשמדה ההרדיים הם "גלגל סובב" בעולם? קודם אנחנו טבחנו בהם, עכשיו הגיע תורם לטבח בנו. אבל, גיבורו של הרומן, יהונתן, אינו שותף למבט הזה של המחבר. הוא אינו מוצא לנכון להתנצל, ודבק באמונתו. ולרגע אפשר לחשוב שהגיבור צודק מהמחבר!

האורח מספר ליהונתן כי התינוק, אחיו למחצה, חי. הוא הובא אל מפקד הגיס שכבש את ירושלים שיחרוץ את דינו. כשראה את התינוק ציוה למצוא לו מינקת. אחר כך המיר את דת התינוק ואימץ אותו לבן. (מעשה שמזכיר קצת את לידת משה רבנו וגידולו בארמון פרעה). איננו יודעים כלל אם יחיה כיהודי או אם יכרא לו עם חדש.

סיום הקריאה הותיר אותי במבוכה. דומה שהמחבר, שעייף מן הסכסוך ההיסטורי, העתיק אותו ממישור המציאות אל מישור העל-היסטוריוסופי של טרגדיות ואסונות. כאילו הוא אמר לנו, כשעמלק ימחה מחר את זכר ישראל, אל תגידו שלא אמרתי. זהו גלגל סובב בעולם. אבל אם אינו מאמין בגזרת גורל זו, מדוע מחה את ערי שפלת החוף החילונית כבר בפתח הסיפור, והותיר את יהודה להתמודד לבדה?